

Т.В. Боярчук*

СИСТЕМА ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Сфери людської діяльності, особливо соціальна, обтяжені ризиками, які породжуються невизначеністю. Це зумовлюється тим, що сам соціальний процес націлений у майбутнє. Детерміновані ситуації, коли відсутній ризик, зустрічаються в системі соціального захисту нечасто. Більшість чинників, котрі спричиняють ризик, є слабо прогнозованими і неповністю контрольованими; їх неможливо усунути цілком, а тому навіть ефективні, на перший погляд, рішення можуть призвести до відхилення від обраних цілей. У зв'язку з цим постала потреба у створенні системи оцінки соціально-економічних ризиків у сфері соціального захисту населення. В роботах деяких авторів, зокрема Н. Борецької¹, Е. Лібанової², О. Новікової³ та інших розглядаються питання аналізу та шляхів вирішення соціальних проблем населення, але досі майже невіршеними залишаються проблеми оцінки рівня соціально-економічних ризиків у системі соціального захисту населення. Через це, проблема оцінки соціально-економічних ризиків у сфері соціального захисту населення є актуальною і потребує подальшого розв'язання.

Метою цього дослідження є розробка системи оцінки соціально-економічних ризиків у сфері соціального захисту населення, яка дозволить виявити найбільш впливові ризики та знайти ефективні шляхи їх подолання.

При визначенні індикаторів соціального захисту населення слід виходити з того, що впродовж свого життя людина зіштовхується з численними ризиками (ризиками виникнення несприятливих, небажаних подій), які загрожують її здоров'ю, нормальному існуванню, розвитку та життю. Тільки аналізуючи існуючі соціальні ризики в її житті, можливо визначити перелік показників-індикаторів, за допомогою яких слід періодично оцінювати рівень соціального захисту населення.

В існуючій науковій літературі соціально-економічні ризики аналізуються, як правило, за двома показниками:

- ймовірність настання несприятливої події (її можна підрахувати за статистичними даними за минулий звітний період);
- "вага" ризиків, тобто їх значимість.

Оскільки економічним ризиком є ймовірність настання небажаної події, то "вагу" такого ризику можна оцінити в грошовому еквіваленті, який частіше називають збитком ризику⁴. Грошовий вимір збитку дозволяє кількісно оцінити можливі ризики і збитки, а також керувати ними за допомогою різних економічних інструментів і методів, що дозволяють працювати з грошовими сумами. Серед можливих методів такого вираження можна, назвати наступні: величина прямих витрат на лікування чи оцінка недоотриманого доходу унаслідок утрати працездатності, чи сума, що суспільство готове затратити на компенсацію суспільних і приватних втрат у випадку хвороби.

© Боярчук Т.В., 2005

* аспірант Хмельницького національного університету

¹ Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Монографія. — Донецьк: Янтра, 2001. — 352 с.

² Ринок праці та соціальний захист: Навч. посіб. із соц. політики / Е. Лібанова, О. Палій. — К.: Вид-во "Основи", 2004. — 491 с.

³ Новікова О.Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення. — Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. — 459 с.

⁴ Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. — К.: КНЕУ, 2004. — С. 36.

Але для оцінки соціально-економічних ризиків такий підхід здійснити неможливо, оскільки можна проаналізувати лише перший показник — ймовірність настання небажаної події, а збиток оцінити практично неможливо.

Зазначимо, що в системі соціального захисту від соціальних ризиків існують різні види соціального страхування (приватне, державне, державно-приватне), державних допомог (допомоги особам, яким виповнилося 100 і більше років; допомоги малозабезпеченим; допомоги дітям-інвалідам та інвалідам з дитинства; допомоги на догляд за інвалідами внаслідок психічного захворювання; допомоги сім'ям з дітьми; субсидії на оплату житлово-комунальних послуг; допомоги на поховання), пенсій (трудові, соціальні), соціального обслуговування (соціальне обслуговування громадян похилого віку та одиноких непрацездатних громадян, стаціонарне обслуговування громадян похилого віку, соціальне обслуговування дітей тощо), соціальних пільг (житлово-комунальні, соціально-трудові, професійно-побутові), але дані види соціального забезпечення визначено в основному в натуральному або грошовому вигляді. Однак питання про те, як адекватно оцінити, наприклад, вартість травми або загибелі людини, не має на сьогодні однозначної відповіді і щодо цього існують різні методики, результати яких можуть різнитися в сотні разів. Як приклад, ризик травматизму на роботі може бути оцінено збитком, що дорівнює грошовій компенсації потерпілому працівнику.

Отже, на сьогодні соціальні ризики кількісно можна оцінити лише за ймовірністю їх настання. Але насправді для детального аналізу і оцінки треба знати їх «вагу». Автором пропонується система оцінки значимості соціально-економічних ризиків за рівнем впливу на соціальну захищеність населення.

Система оцінки передбачає:

1. Визначення соціально-економічних ризиків, які впливають на фактори соціального захисту.
2. Класифікацію цих ризиків за ймовірністю настання відповідної йому небажаної події.
3. Визначення «ваги» цих ризиків у системі соціального захисту як добуток коефіцієнту еластичності фактора, який відповідає певному ризику, на ваговий коефіцієнт відповідного показника.
4. Розподіл соціально-економічних ризиків за їх «вагою».
5. Встановлення небезпечності ризиків для соціального захисту в цілому, виходячи і з ймовірності виникнення, і з «ваги».

Соціально-економічні ризики, які впливають на фактори розробленої моделі соціального захисту, приведені у табл. 1.

Класифікація встановлених ризиків за ймовірністю настання відповідної небажаної події приведено в таблиці 2.

Соціально-економічні ризики, що приведені у табл. 2 знаходились як відношення чисельності населення, які потрапили під даний вид ризику до чисельності населення, які підлягають даному ризику (Наприклад, ризик втрати роботи - відношення чисельності населення, яке втратило роботу, до чисельності працюючого населення (тут і далі — за рік), ризик смертності — відношення чисельності померлих до загальної чисельності населення).

“Вага” цих ризиків (рівень впливу на соціальний захист) у системі соціального захисту визначалась як добуток коефіцієнту еластичності фактора, який відповідає певному ризику, на ваговий коефіцієнт відповідного показника.

Деякі ризики одночасно впливають на декілька різних факторів та на різні показники. Тому, загальний рівень впливу кожного ризику на соціальний захист в цілому визначалась як сума його рівней впливу на соціальний захист по окремих показниках. Розподіл соціально-економічних ризиків за загальним рівнем впливу на соціальний захист зображено на рис. 1.

Таблиця 1.

Вплив соціально-економічних ризиків на фактори соціального захисту населення

Показники соціального захисту населення	Фактори впливу на показник соціального захисту населення	Соціально-економічні ризики	Вага
Індекс здоров'я	1. Чисельність хронічно хворих 2. Чисельність травмованих на виробництві 3. Чисельність інвалідів 4. Загальна кількість зареєстрованих випадків захворювань	- ризик травматизму на виробництві (фактори 1-4); - ризик загальної захворюваності (фактори 1-4); - ризик інвалідності (фактори 1-4)	0,1704
Забезпеченість житлом	1. Забезпеченість житлом у середньому на одного мешканця	- ризик втрати житла внаслідок пожежі; - ризик втрати роботи	0,2125
Коефіцієнт природного приросту населення	1. Чисельність народжених 2. Чисельність померлих	- ризик смертності; - ризик абортів	0,0589
Коефіцієнт професійно-кваліфікаційного рівня освіти населення	1. Чисельність населення з базовою (середньою) освітою 2. Чисельність населення з середньою професійною освітою 3. Чисельність населення з неповною вищою освітою 4. Чисельність населення з вищою освітою	- ризик втрати роботи (фактори 2,3,4)	0,1164
Рівень доходів	1. Заробітна плата 2. Прибуток, змішаний дохід та дохід від власності 3. Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	- ризик втрати роботи (фактори 1,3); - ризик травматизму на виробництві (фактори 3); - загальний ризик захворюваності (фактор 1); - ризик інвалідності (фактори 3); - ризик втрати власності (фактор 2) - ризик втрати годувальника (фактор 3)	0,2423
Рівень зайнятості населення	1. Рівень працевлаштування безробітних 2. Рівень безробіття 3. Рівень попиту на робочу силу, %	- ризик втрати роботи (фактори 1,2,3); - ризик інвалідності (фактор 3); - ризик загибелі на виробництві (фактор 3)	0,1995

Таблиця 2.

Матриця розподілу соціальних ризиків за ймовірністю виникнення

Соціальний ризик	Малоімовірні ризики (безпечні)	Середньо імовірні ризики	Високо імовірні (небезпечні)
1. Ризик втрати роботи		0,027	
2. Ризик смертності		0,017	
3. Загальний ризик захворюваності			0,62
4. Ризик травматизму на виробництві	0,00052		
5. Ризик інвалідності	0,0038		
6. Ризик втрати житла внаслідок пожежі	0,002		
7. Ризик абортів			0,37
8. Ризик загибелі на виробництві	0,000042		
9. Ризик втрати годувальника		0,0312	
10. Ризик втрати власності	Неможливо підрахувати		

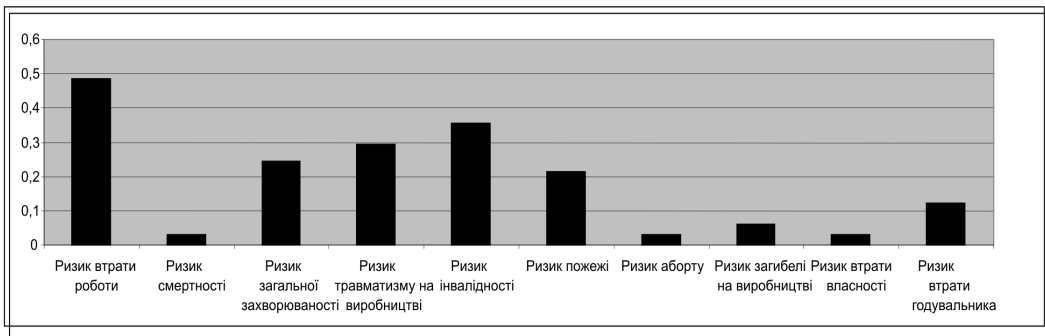

Рис. 1. Діаграма розподілу соціально-економічних ризиків за рівнем впливу на соціальний захист населення

Аналіз отриманих даних показує реальний вплив соціальних ризиків на соціальний захист населення. Так, найбільший вплив на захищеність людини має ризик втрати роботи, ризик інвалідності, ризик травматизму на виробництві. Їх необхідно зменшувати насамперед, оскільки їх значимість впливу на соціальний захист населення досить значний.

Отже, отримані результати свідчать, що одержані раніше іншими авторами оцінки соціальних ризиків не є достовірними, оскільки вони враховували лише ймовірність настання небажаної події і не враховували певним чином їх вплив на соціальний захист.

Висновки. Таким чином, на основі аналізу факторів соціально-економічних ризиків у системі соціального захисту населення, розроблено науковий підхід до оцінки соціально-економічних ризиків, який базується на визначенні небезпеки ризиків за їх впливом на соціальну захищеність населення та імовірністю виникнення, що дало можливість виявити найбільш впливові соціально-економічні ризики. Для ефективного підвищення соціального захисту населення необхідно зменшувати, в першу чергу, найбільш впливові ризики.

Стаття рекомендована до друку кафедрою міжнародних економічних відносин Хмельницького національного університету (протокол № 1 від 29 серпня 2005 року)